

УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА : ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ

А. А. Мельниченко

*доцент кафедри філософії, кандидат філософських наук, доцент
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут», Київ, Україна
melnichenkot@ukr.net*

М. М. Тютюнникова

*магістрант факультету соціології і права
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут», Київ, Україна
tiutiunnykovam@gmail.com*

У статті робиться спроба через призму філософського підходу окреслити окремі аспекти проблеми управління у сфері вищої освіти. Більш детальну увагу автори спрямовують саме на проблеми управління університетами як особливими інституційними утвореннями вищої освіти. Зроблено досить ґрунтовний огляд існуючих напрацювань у галузі управління вищою освітою як з боку вітчизняних дослідників, так і закордонних науковців. У статті відзначається, що саме філософія освіти є тим теоретичним полем, яке дозволяє адекватно та цілісно досягнути проблеми управління у сфері вищої освіти. Автори наголошують у цьому контексті на необхідності звернення до системного підходу досліджень.

Важливе місце у роботі займає аналіз питань розвитку автономності діяльності університету в контексті забезпечення його ефективного управління. Крім того, вказується на важливість формування реального соціального партнерства, яке в сфері вищої освіти здійснюється шляхом переходу від суб'єкт-об'єктної до суб'єкт-суб'єктної моделі управління, що в результаті трансформується у співуправління. В роботі зроблений акцент на проблемі корупції в сфері вищої освіти як прояву деформованих управлінських відносин. Автори доходять до висновку, що сталий розвиток суспільства можливий тільки за умови ефективного функціонування університетів та адекватного управління в сфері вищої освіти.

Ключові слова: університет, вища освіта, управління, самоуправління, автономія, сталий розвиток.

MANAGEMENT IN HIGHER EDUCATION IN THE CONTEXT OF ENSURING SUSTAINABLE DEVELOPMENT : PHILOSOPHIC ASPECT

A. A. Melnychenko

*PhD in Philosophy, associate professor, Department of Philosophy
National Technical University of Ukraine
«Kyiv Polytechnic Institute», Kyiv, Ukraine
melnichenkot@ukr.net*

M. M. Tyutyunnikova

*student, Department of Sociology and Law
National Technical University of Ukraine
«Kyiv Polytechnic Institute», Kyiv, Ukraine
tiutiunnykovam@gmail.com*

The article is an attempt in the light of the philosophical approach to characterize some aspects of management in higher education. More attention of the authors is being paid to the problem of university management as specific institutional arrangements in higher education.

The work done fairly thorough review of existing developments in the field of higher education on the part of local researchers and foreign researchers.

The article notes that it is the philosophy of education is the theoretical field that adequately and comprehensively grasps the problems of governance in higher education. The authors emphasize in this context the need to turn to the system approach of the study.

Important place in the work is the analysis of development issues of autonomy of the university in the context of its effective management. In addition, points to the importance of creating real social partnership, which in higher education carried out by the transition from the subject-object to subject-subject model of management, resulting in the co-management transforming.

The paper focuses on the problem of corruption in higher education as a manifestation of deformed management relations.

The authors conclude that the sustainable development of society is possible only when the effective functioning of the university and adequate management in higher education.

Keywords: university, higher education, management, self- management, autonomy, sustainable development.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Нинішні колізії суспільного розвитку щоразу підтверджують те, що будь-яка соціальна система потребується в адекватному управлінні, яке б забезпечувало її раціональний і, водночас, гуманістичний розвиток. Разом з тим, більш ніж двадцятилітній досвід реформування освітньої галузі продемонстрував цілком відмінні результати від тих, які б відповідали принципу «все те, що розумне – дійсне, все те, що дійсне – розумне» (Г. Гегель) [7, 53]. Тобто з такою характеристикою, як розумність (раціональність) функціонування вітчизняної освіти, склався певний парадокс: чим більше її реформують з метою раціоналізації, тим більше вона стає нераціональною. Сьогодні ми цілком впевнено можемо засвідчити одне – управління у сфері вітчизняної освіти здійснюється у ручному режимі, точніше – у найгірших його проявах. Що ж значить цей ручний режим? Здебільшого тільки те, що у сфері освіти керують не з огляду стійкого (читай – гуманістичного) розвитку цієї життєво важливої для суспільства царини, а з огляду модних тенденцій, комерційних інтересів, політичної доцільності тощо. Адже, з одного боку, у пункті 21 Національної доктрини розвитку освіти України (затверджена Указом Президента України від 17 квітня 2002 року № 347/2002) чітко визначено принципи управління у сфері освіти: «Сучасна система управління сферою освіти утверджується як державно-громадська. Вона має враховувати регіональні особливості, тенденції до зростання автономності навчальних закладів, конкурентоспроможності освітніх послуг, орієнтації освіти не на відтворення, а на розвиток» [13]. З іншого боку, ми сьогодні спостерігаємо спроби надмірної централізації, бюрократизації та згортання автономності навчальних закладів. До речі, вже саме формулювання «управління освітою» викликає принаймні занепокоєння, бо управління *ким, чим* – це гра за принципом «в одні ворота». Більш доцільніше говорити, про управління *в чому* – в галузі, в державі, в колективі etc...

Освіта стає домінуючою компонентою економічного, соціального та духовного розвитку суспільства, джерелом розвитку людського капіталу, на якому базується майбутнє держав та яким визначається їхнє багатство у XXI столітті. Доводиться констатувати, що в Україні система освіти не є гнучкою та адекватною сучасним реаліям глобального інформаційного суспільства. Її результати не тільки не є гарантими майбутнього прогресу держави, вони не випереджають суспільні перетворення і мало в чому сприяють забезпеченню сталого розвитку (sustainable development).

У червні 2012 року в Ріо-де-Жанейро відбулася чергова конференція ООН зі сталого розвитку РІО+20, де були підтримані принципи відповідального управління в сфері освіти (PRME), тобто ініціатива, яка мала надихнути лідерів до відповідального управління у сфері освіти, наукових досліджень та інтелектуального лідерства в глобальному масштабі. Ці принципи мають стати у центрі безперервного вдосконалення інституцій управління освітою з метою підготовки нового покоління лідерів, здатних управляти складними проблемами, з якими стикається бізнес і суспільство в XXI столітті [29].

Стагнація основних освітніх систем та криза університетів стають одними з головних базових проблем українського суспільства. Таке становище вищої освіти, коли, підкоряючись дії численної кількості факторів, вона все більше втрачає своє освітнє, виховне, гуманістичне ядро, дослідник Філіп Альтбах назвав «академічним дрейфом». За його словами, ця тенденція XXI-го століття викликає стурбованість з приводу основних функцій університетів і того, яким чином сучасні зміни спотворюють академічну місію [21, 7].

Об'єктом нашого дослідження є сфера вищої освіти як одна з базових сфер суспільного відтворення та фактор забезпечення стійкого розвитку. В свою чергу, предметом дослідження є

особливості управління у сфері вищої освіти на одному з її інституційних рівнів - рівні взаємодії держави та університетів.

Загострення кризових процесів у освітянській сфері знаходить своє відображення у наукових працях сучасних та закордонних дослідників. Разом із тим, для адекватного розуміння проблем управління у сфері вищої освіти на базовому інституційному рівні – рівні університету, варто зрозуміти, яким є сьогодні сучасний університет, тобто яка ідея університету сьогодні домінує.

РЕЗУЛЬТАТИ ТЕОРЕТИЧНОГО АНАЛІЗУ ПРОБЛЕМИ

Теоретико-методологічну основу філософського розуміння проблем управління в сфері вищої освіти складають праці вітчизняних науковців: В. Андрущенко, В. Беха, С. Домбровської, М. Дудки, М. Згуровського, В. Кременя, С. Ніколаєнка [3; 6; 9; 10; 14; 27]. В свою чергу, розуміння сутності ідеї університету в філософській літературі серед зарубіжних авторів розробляли Г. Дж. Берман, М. Богачевська, Ю. Габермас, Г.-Г. Гадамер, В. фон Гумбольдт, Ж. Дерріда, М. Квак, А. Койре, В. Лепенес, Г. Ньюмен, Х. Ортега-і-Гассет, Г. Розовські, М. Хайдеггер та ін. В українській філософській літературі тему ідеї університету досліджували О. Акімова, Н. Бабалик, Д. Донців, А. Єрмоленко, В. Зенковський, М. Зубрицька, С. Квіт, М. Поляков, Л. Пушак, З. Рибчинська, В. Різун, С. Савчук, Г. Флоревський, Т. Щириця та інші. Зазначимо, що нам найбільше імпонує розуміння ідеї університету, запропоноване О. Акімовою, яка в своїх публікаціях трактує її як узагальнюючий концепт єдності виховання, освіти й науки як продуктивної сили, що охоплює комплекс характеристик університету відповідно до об'єктивних законів розвитку суспільства та університету в ньому, а також відображає провідну роль вищої школи у формуванні всезагального інтелекту в межах інституту освіти [1].

Важливими є дослідження проблем управління у сфері вищої освіти, які здійснюють закордонні науковці. Управління у сфері вищої освіти, як наукова галузь, має свій початок з 70-тих років ХХ століття в процесі осмислення глибоких трансформацій в американських, західноєвропейських і австралійських університетах. До фокусу уваги науковців потрапили процеси управління університетом, а дещо пізніше сформувався дослідницький напрям – стратегічне університетське управління, який мав на меті пошук нових форм організації та управління університетом в мінливих зовнішніх умовах. Активно займаються виробленням нових управлінських підходів Д. Ділл, Дж. Дудерштадт, Б. Кларк, М. Коган, С. Маргінсон, М. Консідайн, К. Мортімер, Б. Рідінгс, Л. Леслі, В. Терни та ін. Більшість із них самі є або були керівниками різного рівня в університетах та системі освіти загалом, тому практична спрямованість є характерною рисою університетського управління з моменту його виникнення. Так, у колективній праці сучасних американських дослідників [22] з критичної точки зору розглядаються адміністративні практики і здійснюється огляд розвитку управління освітою, з урахуванням ролі викладачів, студентів, керівників. Зокрема в роботі всебічно досліджено розширення ролі держави у сфері освіти. Вказане дослідження в галузі вищої освіти дозволило отримати нові відомості та рекомендації з управління вищими навчальними закладами. У праці, що вийшла під редакцією П. Манна та П. Макгуїна всебічно оцінюються переваги і недоліки, що перейшли у спадок від колишніх підходів в галузі управління освітою, а також ретельно вивчається як традиційні форми управління змінюються [26]. У статті С. Маргінсона розглядається політична дискусія про доцільність збереження державних субсидій на вищу освіту, яка стимулювало перегляд суспільної місії вищих навчальних закладів [28].

Велика кількість досліджень західних науковців присвячена проблемі подолання феномену корупції у вищій освіті, який ми розглядаємо як прояв деформованих управлінських відносин. У цьому сенсі викликають інтерес для наукового аналізу праці Ж. Халлака і М. Поїсон (J. Hallak, M. Poisson), в яких вони намагаються привернути увагу осіб, які приймають рішення, фахівців з планування освіти і керівників на важливість боротьби з корупцією у сфері освіти; на надання їм ключових інструментів для виявлення й оцінки проблем корупції [24]. Заслуговують також на увагу, в якості емпіричної бази дослідження проблем корупції в сфері освіти, матеріали міжнародної агенції Transparency International [23]. Більшість із досліджень щодо проблеми корупції у сфері вищої освіти є вельми цікавими і обґрунтованими, але мають одну ваду – вони не враховують конкретно-історичного контексту розвитку системи освіти, а відтак розглядають прояви корупції як феномен, який можна подолати суто певними адміністративними впливами. Нам необхідно пояснити, що проблема корупції тією чи іншою мірою буде характерною для будь-якої освітньої системи, де панують перетворені форми дійсних управлінських відносин.

Примноження людського капіталу, безперечно, залежить від університетів – центрів виробництва та розповсюдження знань у глобальній економіці та ефективного управління ними. Адже ефективно управління університетами призводить до підвищення якості отриманих знань, завдяки яким держава стає носієм та творцем власних новітніх ідей та технологій. На думку

О. Строгоцької «університет, як і раніше, залишається центром акумулювання, продукування та поширення універсального неутилітарного знання, нехай навіть воно перетвориться в різномірну, максимально широку інформацію і в різноманітні технології роботи з нею, націлені на вирішення глобальних світових проблем... Місія сучасного університету – це відповідь на необхідність виживати в умовах швидких змін, все зростаючої прагматики, поширення на всі сфери життя людини правил ринку, стрімкої соціальної диференціації і фрагментації суспільства, це і пошук свого особливого місця у низці інших вищих навчальних закладів [5]. Більше того, згідно часто цитованого уривку зі звіту Ради політичних досліджень Карнегі серед 66 існуючих у 1530 р. установ та тих, що продовжили своє існування наприкінці 1970-х, 62 були університетами [30, 9].

З огляду на вищеозначене, варто звернутися до потенціалу філософії освіти стосовно спроб осмислення та концептуального вирішення проблем теорії та практики управління у сфері вищої освіти. Специфіка філософського підходу до вивчення вказаних проблем полягає у всеосяжності, системності до вирішення поставлених завдань і передбачає визначення місця і ролі освіти у суспільстві, а також виявленні особливостей її взаємодії з іншими соціальними підсистемами. У статті дослідника з Лондонського університету Дж. Уайта «Філософія і цілі вищої освіти» зроблена спроба з'ясувати, наскільки філософія може пролити світло на те, що які повинні бути цілі вищої освіти [31].

Зауважимо, що ми розглядаємо управління в сфері освіти як управління розвитком суспільства. В такому разі варто відповісти на запитання: що таке управління розвитком суспільства? Адже, здавалося б, суспільний розвиток «передвизначений» об'єктивними закономірностями, на які вплинути (йдеться про управлінський вплив) важко. Така думка є вкрай невірною. Навпаки, суспільний розвиток варто розглядати як діалектичну єдність його об'єктивної та суб'єктивної сторін. Саме суб'єктивна сторона (в ідеалі – суб'єктивна) може бути виражена через управління, тобто через цілеспрямовану взаємодію з метою забезпечення стійкості соціальної системи. В цьому сенсі нагадаємо, що стійкий розвиток дуже часто називають розвитком керованим.

Управління стійким розвитком вітчизняної освіти потребує формування дійсного (а не декларативного) соціального партнерства учасників управлінських взаємодій, яке варто розглядати як важливу складову соціальних механізмів управління та як умову дотримання принципу суспільної доцільності. Формування такого партнерства в освіті здійснюється шляхом переходу від *суб'єкт-об'єктної* до *суб'єкт-суб'єктної* моделі управління в сфері освіти, що в результаті трансформується у *спів-управління*. При цьому вірно інтерпретована концепція сталого розвитку може розглядатися як сучасна соціальна діалектика, позбавлена від схоластики та умоглядних конструкцій.

Зазначимо, що університет як особливе соціально-інституціональне утворення є специфічним видом організації, він продукує блага, які, володіють великою соціальною значимістю. Їх роль значна не тільки по глибині впливу, але і по ширині охоплення соціального простору. Саме тому, система вищої освіти несе соціальну відповідальність, як перед особистістю, так і перед суспільством в цілому за свою діяльність. По суті, університет можна розглядати як певну систему з низкою взаємопов'язаних підсистем (науковою, інноваційною, адміністративною тощо). Тому сам університет і управління ним варто розглядати крізь призму системного підходу, тобто з врахуванням взаємозв'язків, співвідношень, взаємозалежностей між підсистемами (елементами). Російська дослідниця Т. Дьячкова в цьому сенсі наголошує, що поняття системи є ключовим для управління освітньою сферою [11, 79]. З огляду на це, доречним є підхід А. Ніколаєвої, яка пропонує розглядати систему управління освітою як систему, що розвивається, розвиток якої підпорядковується всезагальним законам діалектики [15]. Адже, в науці стільки науки, скільки в ній діалектики.

З усвідомленням важливості знань у сучасному світі як для окремої людини, так і для держави, змінилися статусні позиції університетів, соціальна оцінка їх ролі та необхідності ефективного управління ними. Відповідно, з кожним днем зростає необхідність в організаційно-управлінських трансформаціях вищої школи.

Трансформації сучасного світу накладають відбиток не тільки на зміст (ідею) університету, але й на його форму (структуру і систему управління). Все це, беззаперечно, ускладнює модернізацію методів управління ВНЗ.

Для суб'єктів управління у сфері вищої освіти (на макро- та мікрорівні) і для суспільства в цілому, значущим є питання автономії університетів. Однак окремих досліджень щодо академічних свобод та автономії, а також дієвих механізмів їх забезпечення ще недостатньо.

Подолання консерватизму, жорсткої ієрархії та надання вищим навчальним закладам саме *дійсної* автономії є для України і не тільки для неї найбільш пріоритетним завданням. Адже відомо, що «дійсність», згідно з Гегелем, – це не просто «існування», а таке існування, яке володіє властивістю необхідності (а, відтак, також і розумності), що дійсність – це єдність сутності та іс-

нування [8, 90]. Фахівці зазначають, що сьогодні «університети залишаються низовими елементами жорстко регламентованої, ієрархічної та централізованої системи, в якій відповідальність за кінцевий освітній результат розподілена між багатьма державними інституціями ...» [12] є основною проблемою модернізації управління університетом.

Академічна свобода й автономія є характерною ознакою західноєвропейського університету з моменту його виникнення. На думку А. Ржевської, сьогодні академічна свобода та автономія накладають відбиток на моделі управління, фінансування, організації навчання в західноєвропейських університетах. Академічна свобода та автономія забезпечують демократизм, раціональність і прагматизм в організації навчального процесу, децентралізацію управління в західноєвропейських університетах, самостійність університетських підструктур при проведенні наукової, освітньої, економічної або міжнародної діяльності, свободу для викладачів і студентів брати участь в соціальному й політичному житті суспільства [17]. Академічна свобода стосується всіх членів академічного співтовариства – науковців, викладачів і студентів. Автономія університету – це свобода для ВНЗ, для викладачів загалом визначати пріоритетні цілі й завдання та самостійно обирати засоби для їх досягнення. В усі часи існування університетів академічна свобода та автономія університетів піддавалися тиску з боку влади. Разом з тим, західні дослідники, розуміють академічну свободу досить просто і утилітарно: «На найпростішому академічному рівні свобода може бути визначена як свобода проведення досліджень, навчання, можливості вільно говорити і публікувати з урахуванням наукових стандартів і норм, без жодного втручання, куди б не завів пошук істини і розуміння» [25].

З одного боку, університетська автономія є ні чим іншим, як своєрідною моделлю організації влади в межах, всередині ВНЗ. Це приблизно те, що М. Фуко називає мікровладом [20, 320]. З іншого боку, університетська автономія є надзвичайно емний і важливий індикатор взаємин університету і держави. Таким чином, університетська автономія – це надзвичайно важлива характеристика як університету та системи вищої освіти, так і держави та суспільства в цілому. Вона характеризує організацію університету як системи і показує міру цивілізаційного розвитку та здійснення свободи діяльності людини (в перспективі – творчості). Разом із цим, у феномені університетської автономії відображається і міра досконалості дійсного громадянського суспільства та системи його управління – самоуправління. Адже університет стає центральним інститутом сучасного соціального організму, тому формування університетської автономії є компонентом формування громадянського суспільства, без якого неможлива побудова сучасного демократичного суспільства.

Розгляд автономності сучасного університету варто здійснювати у контексті філософського розуміння поняття свободи. Як відомо за Дж. С. Мілем існує дві свободи, що позначаються різними англійськими відповідниками *liberty* та *freedom* [19]. По суті, можна говорити про свободу від... (*liberty*) і свободу для... (*freedom*). Тільки розгляд проблем автономності університету та академічних свобод у контексті поняття «свобода для...», дає потужний потенціал розвитку самої ідеї університету та наповнення її гуманістичним змістом, а відтак – формування адекватного управління в цій сфері.

Окреслюючи можливості майбутньої системи управління у сфері вищої освіти зауважимо, що університет майбутнього має стати закладом самоуправління, в якому академічна свобода, право вибору та високий рівень особистої та інституційної відповідальності стануть нормою, а якість освіти, рівень наукових досліджень та інноваційних впроваджень стане показником поступу суспільства у напрямку забезпечення стійкості. Однак, з іншого боку, утвердження недійсних, перетворених форм автономії може призвести до формування всевладності адміністрації, посилення корупції, а право самостійно надавати наукові ступені стати правом «штампувати докторів та кандидатів», ще більшої безправності науково-педагогічного співтовариства та студентів. Як зазначають А. Огурцов та В. Платонов, «у постмодерністських концепціях ідея автономії освіти спотворюється, зміщуючись в сторону перетворення школи в щось на шталт монастиря Панурга зі статутом з одним правилом: «Роби що бажаєш» [16, 476].

У своїй інавгураційній лекції, прочитаній в Інституті освіти Лондонського університету 25 жовтня 1997 р. Р. Барнетт визначив імперативи діяльності сучасного університету. До них він відніс такі: критичну міждисциплінарність, яка має стати якістю сучасного університету, де постійно стикаються один з одним різні думки; колективний самоаналіз на різних рівнях університетської практики; постійний діалог не тільки про результати, пріоритети і методи спілкування, а про власне місце в цьому спілкуванні. На його думку, сучасний університет повинен мати не тільки широкі, але й рухливі кордони. Університет повинен мати автотель свого існування і форм самопізнання. Він повинен досягнути процес продукування надскладності і управління ним [4].

Відповідно повинна відбутися інтеграція університету в суспільство і економіку. Але така інтеграція, щоб не університет ставав корпорацією, а корпорація частково трансформувалася в

університет. Адже, «стійкі позитивні зміни в освіті можуть відбуватися, якщо проектування цих змін здійснювалося в широкому соціальному контексті, з використанням методів і засобів комплексу наук, так як традиційна опора тільки на досягнення педагогічної науки у виборі напрямів розвитку освіти, яка превалювала в попередні роки, сьогодні показала свою неспроможність» [2, 45].

Якщо вести мову про нинішній вітчизняний освітній простір, то управління університетами, як інституційними утвореннями вищої освіти, повинне враховувати певні вимоги сучасності, які імперативно ставить сьогодні перед університетом суспільство, а саме: розгалужений комунікативний простір, ринкове конкурентне середовище, соціально-демографічну ситуацію, домінуючу міждисциплінарності наукових досліджень, інноваційний імператив діяльності університетів, політико-правову неврегульованість освітянської сфери.

Сталий розвиток вищої освіти повинен стати основою сталого розвитку суспільства. Адже університети є активними учасниками суспільного відтворення у соціально-інституціональному, економічному, екологічному вимірах, активно спливаючи на соціальні процеси та інститути, формуючи екологічну свідомість і сприяючи розвитку економічному зростанню. Враховуючи те, що суспільне виробництво можна умовно звести до виробництва «речей-ідей-людей», то можна говорити, що сучасний університет через свою інноваційну діяльність та зв'язки з виробничими підприємствами повинен брати участь у матеріальному виробництві (виробництво речей); наукова компонента діяльності університету забезпечує приріст нових знань (виробництво ідей), а підготовка кваліфікованих фахівців і, одночасно, виховання особистості студентів є шляхами забезпечення найвідповідальнішого виду виробництва – «виробництва людей». Погодимось з думкою Д. Белла, який вважає, що в нинішній час університет стає головним соціальним інститутом сучасного суспільства [5, 334-335].

ВИСНОВКИ

Таким чином, управління в сфері вищої освіти повинно розглядатися не позаісторично, а в контексті діалектики розвитку цієї царини. Розкриття сутнісних особливостей управління варто здійснювати за допомогою дослідницьких спромог філософії освіти. Найдосконалішою формою управління у сфері освіти можна вважати самоуправління, тобто управління «кожного, багатьох та всіх» на основі забезпечення широкої автономності та академічних свободи, за умов становлення суспільного самоуправління.

Сьогодні тривають серйозні дискусії навколо різних варіантів закону «Про вищу освіту». Серед законопроектів є й ті, які передбачають механізми забезпечення реальної автономії, децентралізації та демократизації управління у сфері вищої освіти. Тому, залишається тільки сподіватися, що наша держава отримає ті інституційно-правові основи функціонування вищої освіти, які забезпечать майбутній поступ до сталого розвитку українського суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акімова О. А. Гуманістичні виміри діяльності університетів в контексті забезпечення стійкого розвитку суспільства / О. А. Акімова // Мультиверсум. Філософський альманах. – 2012. – Вип 1 (109). – С.55–65.
2. Акинфиева Н. Устойчивое развитие российского образования : необходимость и условия реализации / Н. Акинфиева // Власть. – № 5. – 2007. – С.43–46.
3. Андрущенко В. Роздуми про освіту: Статті, нариси, інтерв'ю / В. Андрущенко – К.: Знання України, 2004. – 804 с
4. Барнетт Р. Осмысление университета / Р. Барнетт // Образование в современной культуре. – Минск : Белорусский государственный университет, Центр проблем развития образования БГУ, 2001. – С. 97–124.
5. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество : опыт социального прогнозирования / Д. Белл. – М. : Академия, 1999. – 949 с.
6. Бех В. П. Саморегуляційна парадигма освіти як процес і продукт концептуалізації управління галуззю / В. П. Бех // Нова парадигма : Журнал наукових праць. – Вип. 77. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова,

REFERENCES

1. Akimova O. A. Gumanistichni vimiri diyalnosti universitetiv v konteksti zabezpechennya stiykogo rozvitku suspilstva / O. A. Akimova // Multiversum. Filosofsky almanakh. – 2012. – V. 1 (109). – S.55–65.
2. Akinfiyeva N. Ustoychivoye razvitiye rossyskogo obrazovaniya: neobkhdimost i usloviya realizatsii / N. Akinfiyeva // Vlast. – № 5. – 2007. – S.43–46.
3. Andrushchenko V. Rozdumi pro osvitu: Statti, narisi, interv'yu / V. Andrushchenko – K.: Znannya Ukraini, 2004. – 804 s
4. Barnett R. Osmysleniye universiteta. / R. Barnett // Obrazovaniye v sovremennoy kulture. – Minsk: Belorussky gosudarstvenny universitet, Tsentr problem razvitiya obrazovaniya BGU, 2001. – S. 97–124.
5. Bell D. Gryadushcheye postindustrialnoye obshchestvo : opyt sotsialnogo prognozirovaniya / D. Bell. – M. : Akademiya, 1999. – 949 s.
6. Bekh V. P. Samoregulyatsiyna paradigma osviti yak protses i produkt kontseptualizatsii upravlinnya galuzzyu / V. P. Bekh. // Nova paradigma : Zhurnal naukovikh prats. – V. 77. – K. : Vid-vo NPU imeni

2008. – С.3-16.
7. Домбровська С. М. Формування механізмів демократизації вищої освіти та автономії вищих навчальних закладів / С. М. Домбровська // Держава та регіони : Серія : Державне управління. – 2010. – № 4 – С. 156–159.
 8. Дудка М. І. Вища школа України : стратегія управління й проблеми реформування : монографія / М. І. Дудка – Х. : Основа, 2002. – 272 с.
 9. Дьячкова Т. Ю. Проблема управления образовательной системой в философии образования / Т. Ю. Дьячкова // Наука и образование. – № 3. – 2007. – С. 79–82.
 10. Гегель Г. В. Ф. Философия права / Г. В. Ф. Гегель. – М. : Мысль, 1990. – 524 с.
 11. Гегель Г. В. Ф. Энциклопедия философских наук / Г. В. Ф. Гегель. – М.: Мысль, 1974. – Т. 1 : Наука логики. – 452 с.
 12. Мірошніченко Ю. Вища освіта: від держконтролю – до самоуправління / Ю. Мірошніченко // Дзеркало тижня. – 2011. – № 2.
 13. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта – 2002. – № 26. – 24 квітня. – 1 травня. – С. 2-4.
 14. Ніколаєнко С. М. Управління якістю вищої освіти : Теорія, аналіз і тенденції розвитку / С. М. Ніколаєнко. – К. : Нац. торг.-екон. ун-т, 2007. – 519 с.
 15. Николаева А. Д. Управление образованием : исторический опыт, перспективы развития / А. Д. Николаева. – Якутск : ЯНЦ СО РАН, 2005. – 223 с.
 16. Огурцов А. П. Образы образования. Западная философия образования. XX век / А. П. Огурцов., В. В. Платонов. – СПб. : РХГИ, 2004. – 520 с.
 17. Ржевська А. В. Академічна свобода та автономія сучасних західноєвропейських університетів [Електронний ресурс] / А. В. Ржевська // Проблеми сучасної педагогічної освіти: педагогіка і психологія. Збірник наукових праць. – 2009. – Вип. 22. – Ч. 2. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pspo/2009_22_2/rgevck57.pdf
 18. Строецкая Е. В. Идея и миссия современного университета / Е. В. Строецкая // Вопросы образования. – 2009. – № 4. – С.67–81.
 19. Стюарт М. Дж. Про свободу : Есе. – К. : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2001. – 463 с.
 20. Фуко М. Интеллектуалы и власть : Избранные политические статьи, выступления и интервью / М. Фуко. – М. : Праксис, 2002. – 384 с.
 21. Altbach P. The complex roles of universities in the period of globalization, in Higher Education in the World 3 : New Challenges and Emerging Roles for Human and Social Development / P. Altbach. – Palgrave MacMillan, 2010. – P. 5–14.
 22. Brown M.C. Organization and governance in higher education / M. Christopher Brown II Edited by, Jason E. Lane, Eboni M. Zamani-Gallaher Association for the Study of Higher Education. – Boston : Pearson Custom, 2010. – 624 p
 23. Corruption Perceptions Index 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.transparency.org/whatwedo/pub/corruption_perceptions_index_2012
 24. Hallak J. Corrupt schools, corrupt universities: What can be done? / J. Hallak and M. Poisson // United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, Intern. inst. for educational planning. – Paris: Intern. inst. for educational planning, 2007. – 319 p.
 25. Hood J. Oration by the Vice-Chancellor / J. Hood // Oxford University Gazette. – № 4818 (suppl. 3). – P. 93–101.
 26. Education Governance for the Twenty-First Century: Overcoming the Structural Barriers to School Reform [Paperback] Patrick McGuinn (Editor), Paul Manna (Editor). – 424 p.

27. Kremen V. Higher education in Ukraine / Kremen V. and Stanislav Nikolajenko ; in collab. with Michael Stepko [et al.]. - Bucharest : [s. n.], 2006. – 99 p.
28. Marginson S. Higher Education and Public Good / S. Marginson // Higher Education Quarterly Volume 65, Issue 4. – P. 411–433.
29. The Rio Declaration on the Contribution of Higher Education Institutions and Management Schools to The Future We Want: A Roadmap for Management Education to 2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unprme.org/resource-docs/3rdPRMEGFRioDeclaration.pdf>
30. Three Thousand Futures // The Carnegie Council on Policy Studies in Higher Education : A Summary of Reports and Recommendations, Jossey-Bass. –San Francisco, 1980. – P. 9.
31. White John. Philosophy and the Aims of Higher / John White // Education Studies in Higher Education. – Volume 22, Issue 1. – 1997. – P.7–17.

Стаття надійшла до редакції 25.05.2012 р.